

[B] **LERING EN VERMAAK. LEEN HUET OVER PIETER BRUEGEL**

Het schrijven van een synthetische biografie van Pieter Bruegel is in zekere zin een gedurfde onderneming. Hoewel er al zo veel over deze uitzonderlijke kunstenaar is gepubliceerd, weten we nog altijd niet met zekerheid waar en wanneer de schilder geboren is en of hij inderdaad gewoond heeft in het Brusselse Bruegelhuis. Eigenhandige teksten heeft hij niet nagelaten, afgezien van een enkel zinnetje op tekeningen en één, steeds terugkerend woord: zijn signatuur BRUEGHEL (na 1559 laat hij de h weg). Wel is een groot deel van zijn oeuvre bewaard: veertig schilderijen, ongeveer zeventig tekeningen en een grote hoeveelheid prenten die naar zijn tekeningen zijn gegraveerd.

Leen Huet (1966) is niet alleen een uitstekende kunsthistorica, maar ook een begaafde schrijfster en dat is een geslaagde combinatie. Uit de kasten vol

boeken die over Bruegel zijn gepubliceerd heeft ze als een detective relevante gegevens over Bruegel en zijn omgeving verzameld en die gecombineerd met wat uit primaire bronnen is bekend. Daarnaast heeft ze Bruegels schilderijen, prenten en tekeningen als bouwstenen voor haar biografie gebruikt door ze met frisse blik en kennelijk plezier gedetailleerd te beschrijven en in cultuurhistorische context te interpreteren. Dat haar boek slechts tweeëndertig plaatjes telt, is geen probleem, want er zijn tegenwoordig voldoende mogelijkheden om Bruegels werk op groter formaat te bekijken.

Op basis van deze veelsoortige bronnen heeft Huet een chronologisch opgezet verhaal geschreven waarin zij met een soms prettig persoonlijke inbreng Bruegels levensloop en artistieke ontwikkeling schetst, met inbegrip van zijn leermeesters, collega's, familie, vrienden en opdrachtgevers en met aandacht voor de roerige politieke situatie van zijn tijd. Voor de basis van die levensbeschrijving kon zij terecht bij

Pieter Bruegel, *De schilder en de koper*, circa 1565, Albertina, Wenen.

Karel van Manders *Schilder-boeck* (1604). Diens biografieën zijn weliswaar niet geheel betrouwbaar, maar blijken toch steeds weer van onschatbare waarde voor de kunstgeschiedenis te zijn. Bruegel schreef zich in 1551/52 in als vrijmeester van het Antwerpse Sint-Lucasgilde, waardoor vermoed wordt dat hij tussen 1521 en 1526 geboren is. Zijn leermeester was Pieter Coecke van Aalst, met wiens dochter hij later zou trouwen. Coecke komt bij Huet goed uit de verf, ook al is er op het eerste gezicht weinig relatie te bespeuren tussen beider werk. Coecke was niet alleen schilder maar ook tapijt-ontwerper, kunsttheoreticus, vertaler en uitgever, en maakte reizen naar Italië, Constantinopel en Jeruzalem. Coeckes echtgenote, Mayken Verhulst, was in die tijd een bekende kunstenaar; van haar leerde Bruegel het miniatuurschilderen en het werken met waterverf op doek – een techniek die hij aan het begin van zijn carrière toepaste, maar die de tand des tijds niet heeft doorstaan. Ook het altaarstuk dat Bruegel rond 1550 voor de Mechelse Sint-Romboutskerk schilderde, samen met de schilder en rederijker Peter Baltens, is verdwenen.

Ongetwijfeld werd Bruegel door het voorbeeld van Coecke gestimuleerd om naar Italië te reizen. Die reis vond plaats van 1552 tot 1554 en wordt door Huet mede op basis van Bruegels tekeningen gereconstrueerd. De heenreis ging via Lyon en de Mont Cenis. Op de terugweg nam hij waarschijnlijk de Gotthardpas. Op weg naar Rome deed Bruegel Milaan, Venetië, Mantua en Bologna aan. In Rome maakte hij kennis met de Kroatische miniaturist Paolo Clovio, met wie hij samen miniaturen schilderden – in Clovio's testament worden werken met waterverf van Bruegel en een op ivoor geschilderde miniatuur met de toren van Babel vermeld. Vervolgens reisde Bruegel naar het uiterste puntje van het Italiaanse vasteland, waar hij de zeestraat van Messina tekende. Dat hij toen ook Sicilië bezocht is af te leiden uit de invloed die een vijftiende-eeuws fresco met de *Triomf van de Dood* in Palazzo Abatelli in Palermo heeft gehad op zijn eigen versie. Opmerkelijk genoeg heeft de kunst van Rafael en Michelangelo of de Oudheid in zijn werk vrijwel geen sporen nagelaten. Maar zijn unieke tekeningen en prenten van Alpenlandschappen laten zien hoe zeer hij door de natuur overweldigd was. Majestueuze berglandschappen verschijnen sindsdien regelmatig in zijn werk.

Terug in Antwerpen was Bruegel eerst vooral werkzaam als ontwerper van prenten. Die werden gegraveerd door beroepsgraveurs en uitgegeven door de prentuitgeverij In de vier winden van Hieronymus Cock. In die periode lijkt hij met zijn werk vooral de menselijke dwaasheid bloot te willen leggen, waarbij hij een aan Jheronimus Bosch verwante beeldtaal toepast. Het oudste schilderij dat van hem nog bestaat is een in 1557 gedateerd etensbord, beschilderd met de voorstelling van een dronkaard in een varkenskot – een voorloper van zijn twaalf medaillons met spreekwoorden uit 1558. Pas vanaf 1559 ontwikkelde hij zich als de schilder van vermakelijke volkstaferelen, zoals de *Spreekwoorden*, *Kinderspelen* en de *Strijd tussen Carnaval en Vasten*. Sommige van die thema's hadden zijn collega's, onder wie Frans Hogenberg, al in prenten weergegeven, maar het is Bruegel die deze onderwerpen door zijn fameuze compositionele vaardigheden, humor en fantasie onvergetelijk maakt. Rond 1561-62 vervaardigde hij echter ook een heel ander soort schilderijen, die nogal onheilspellend zijn: het door Huet uitgebreid geanalyseerde paneel met de reuzin *Dulle Griet* (een manwijf dat rooft tot aan de poorten van de hel), de *Val van de opstandige engelen* en de lugubere *Triomf van de Dood*. Ter gelegenheid van zijn huwelijk met Mayken Coecke in 1563 verhuisde Bruegel naar de residentiestad Brussel. Daar ontstonden in de laatste jaren voor zijn dood – hij stierf in 1569 – de overbekende werken *Luilekkerland*, de *Boerenbruilofsdans* en het *Bruiloftsmaal*.

Bruegels combinatie van lering en vermaak sloot aan bij de smaak van de ontwikkelde en kapitaal-krachtige burgerij en adel. Zijn schilderijen werden aangekocht door zijn vrienden de geograaf Abraham Ortelius en de kunstlievende koopman-bankier Nicolaas Jonghelinck. Jonghelinck bestelde in 1565 de zes grote schilderijen met de *Maanden*, uitgebeeld door grote fantasielandschappen, voor de eetkamer in zijn buitenverblijf – nog vijf ervan zijn bewaard. De koopman bezat ook Bruegels *Calvarietocht*, een versie van de *Toren van Babel* en nog vier andere schilderijen. Ook landvoogdes Margaretha van Parma en kardinaal Granvelle behoorden tot Bruegels klanten. Voor de Italiaanse koopman Giovan Battista Massi in Parma schilderde Bruegel in 1568 de *Misanthrop* en de *Parabel van de blinden*

die blinden leiden, werken die zich nog steeds in Italië bevinden.

Na Bruegels dood bleef er veel vraag naar zijn werk. Zijn oudste zoon Pieter Brueghel II, die nog een kleuter was toen zijn vader overleed, voorzag in die behoefte door veel kopieën naar composities van zijn vader te schilderen, die deels later voor echte Bruegels doorgingen. Mede doordat Bruegels werk zich voornamelijk in buitenlandse verzamelingen bevond, verdween de schilder vervolgens lange tijd uit beeld om pas met een tentoonstelling in Brugge van 1902 door het grote publiek “herontdekt” te worden. Het boek van Huet eindigt met een korte receptiegeschiedenis van Bruegel in literatuur, poëzie en film, gevolgd door spaarzame eindnoten en een literatuurlijst.

Een algemeen geïnteresseerde lezer zal het misschien een beetje duizelen door de grote hoeveelheid informatie in deze biografie. Een groot deel van die informatie is kunsthistorisch onderlegd wel bekend, maar ze krijgt meer betekenis doordat Huet Bruegel in een breed perspectief neerzet. De voorzichtige suggesties van de schrijfster “hoe het kan zijn geweest”, waarbij zij terecht voldoende slagen om de arm houdt, prikkelen de fantasie. Veel stukjes van de puzzel zijn op hun plaats gevallen, sommige puzzelstukjes ontbreken en zullen niet gauw worden teruggevonden. Maar we hebben Bruegel en zijn milieu door dit boek van Huet een stuk beter leren kennen.

ILJA VELDMAN

LEEN HUET, *Pieter Bruegel. De biografie*, Polis, Antwerpen, 2016, 472 p.
